

Přírodní kapitalismus – první krok k biofilní kultuře?

P. Hawken, A. Lovins, L. H. Lovinsová: **Přírodní kapitalismus. Jak se rodí další průmyslová revoluce.** Překlad B. Blažek a V. Svoboda. Vydala Mladá fronta Praha 2003, 480 stran.

I když se mnozí naši ekologové od autorů knihy *Přírodní kapitalismus* filosoficky odlišují, většina uznává nutnost ekologické změny nynějšího kapitalismu. Publikaci je však třeba přivítat i proto, že poutavou formou a bez náročné odborné terminologie sděluje, který ze dvou velkých pozemských systémů se radikálně změnil. Ale nejen to. Jde o první ekonomicky kompetentní knihu, která podává návod, jak na tuto situaci reagovat jednáním v oblasti podnikání, výstavby měst, bydlení a částečně i ve způsobu života. Patrně také proto autoři netematizují všeobecně uznávaný vznik globální civilizace třetí vlny, tj. nynější světové kultury postindustriálního typu. Jako by předpokládali, že vznik této civilizace i s jejími informačními a biotickými technologiemi je sice velkou změnou ve srovnání s kulturami zemědělskými a průmyslovými, avšak změnou v rámci směřování tradiční kultury. Podle jejich názoru se dnešní situace obrátila: „... po dvou staletích růstu produktivity práce, likvidace přírodních zdrojů za těžební náklady, spíše než za náklady na jejich náhradu, jakož i vykořisťování živých systémů, jako kdyby byly zdarma, neomezené a navěky se mohly obnovovat, se nyní neomezeným zdrojem stávají lidé, kdežto na vzácnosti hrozivě nabývá příroda“ (s. 26).

„S rostoucím množstvím lidí i obchodních aktivit zatěžujících živé systémy začínají být meze prosperity určovány spíše přírodním kapitálem než výkony průmyslu... Tím, co začíná omezovat náš rozvoj, nejsou zásoby ropy, ani mědi, ale život sám. Trvalý pokrok není dnes omezován počtem rybářských lodí, ale klesajícím počtem ryb, nikoli výkonností čerpadel, ale vypleněním podzemních zásob vody, ne poč-

tem motorových pil, ale mizením pralesů...“ (s. 20 – 21). „Kapitalismus tak, jak se nyní praktikuje, je finančně ziskovou, avšak neudržitelnou úchylkou lidského vývoje. To, čemu by se mohlo říkat ‚průmyslový kapitalismus‘ není zcela ve shodě s jeho vlastními účetními zásadami. Likviduje totiž svůj kapitál a nazývá to příjmem“ (s. 23).

Pro ekology, kteří okusili nenávistnou kritiku ekonomů, to jsou jistě libovolně formulace. Jejich obsah lze shrnout tezí, že za dobu naší krátké přítomnosti na Zemi se osudově změnila biosféra. V důsledku rychlé kulturní expanze se snížila její evolučně vzniklá rozmanitost a integrita, zmenšil se její rozsah i schopnost odolávat socio-kulturní zátěži.

Kniha *Přírodní kapitalismus*, která není pojata jen jako lineární popis podmiček nového ekonomického podnikání, ale spíše jako tematická mozaika problému šetrného nakládání s přírodou, má celkem 15 kapitol. Osobně považuji za nejzdařilejší kapitoly 1, 3, 11 a 14.

První kapitolu *Další průmyslová revoluce* tu připomínám proto, že podává obrys spektra otázek, které souvisejí s přesunem akcentu z produktivity lidské práce na produktivitu přírodních zdrojů a že podává přehled již fungujících ekologických technologií.

Třetí kapitola *Bez odpadů (aneb Konec plýtvání)* mě zaujala dokonalou znalostí autorů přirozeného i umělého koloběhu látek v prostředí a také tím, že osahuje odvážné pojednání o lidech jako odpadu. Výborným příkladem nesmýšlného umělého průmyslového metabolismu z oblasti potravinářského průmyslu je osud jedné plechovky anglické koly, převzatý ze studie Jamese Womacka a Daniela Jonese (s. 72 – 73).

Jedenáctá kapitola *Řešení problému vody* je kromě jiného ostrou kritikou amerického způsobu hospodaření s tímto vzácným přírodním zdrojem. „Arizona již dlouho používá dotovanou vodu k zavlažování bavlny a vojtěšky na poušti. Státy podél řeky Colorado, ve kterých se nachází pět z deseti nejrychleji rostoucích amerických států, již papírově přidělily víc vody, než v této řece doopravdy je, a tak se leckterý rok stane, že řeka nedoteče k moři“ (s. 257). Vzpomínám si, že r. 2001 při návštěvě západu USA jsem tomu na místě samém nebyl ochoten vůbec uvěřit. „Jedno spláchnutí standardní ame-

rické toalety spotřebuje více vody než většina jednotlivců a mnoho rodin na světě spotřebuje pro veškeré své potřeby za celý den... Od té doby, co Thomas Crapper vynalezl splachovací záchod, přišlo mnoho expertů na sanitární zařízení s názorem, že je to jedna z nejpitoměšších technologií všech dob: ve snaze učinit výkaly ‚neviditelnými‘ míchá stolici oplývající patogeny s relativně čistou močí. Pak tuto kašovitou hmotu asi 100x rozředí čistou pitnou vodou a výsledné svinstvo smíchá s průmyslovými jedy v čističce, čímž se ‚výtečné hnojivo a kypřidlo půdy‘ mění v závažný, dalekosáhlý a značně rozšířený problém s úložištěm“ (s. 263).

Čtrnáctou kapitolu s názvem *Lidský kapitál* považuji za vůbec nejlepší.

Poutavě napsaná kniha *Přírodní kapitalismus* je sice svým laděním optimistická, přináší mnoho pozitivních příkladů ekologicky výhodného podnikání, ale bezděčně provokuje k otázce, jaká je vlastně hlubinná souvislost kultury s přírodou? Existuje možnost dlouhodobé spolupráce mezi lidmi vytvářeným systémem kultury a přirozeně konstituovaným systémem přírody? Zdá se, že zatím nikoli.

Ústředním problémem růstu kultury (civilizace) na konečné zeměkouli není proto jen problém odpadů a vyčerpávání surovin a paliv, ale *pustošení biosféry, vymírání biologických druhů*. Jde tedy o lidskou existenci, o přirozenou uspořádanost (informaci) a prostor, o rozsah přirozených ekosystémů. A jde také o velikost kulturní niky, kterou smíme odcizit životu, abychom v jeho reduovaném systému dostatečně dlouho přežili.

Proto i v souvislosti s navrhovanými úsporami zdrojů musíme být obezřetní. I když dnes vznikají technologie vůči přírodě méně agresivní, šetřící energii a materiál, i když se rozšiřují postupy málo odpadové či bezodpadové, celkový charakter lidského postoje k přírodě se ještě měnit nemusí. A to je také jeden z důvodů, proč při veškeré úctě k průchodnosti a výnosnosti navrhovaných opatření musíme současně pěstovat ekologickou racionalitu a vysokou teorii, které jsou schopny nadhledu, syntézy, kritiky i hledání skutečných východisek.

Jaké je tedy řešení? Patrně nemáme jinou možnost než pokus o změnu adaptivní strategie nadindividuálního

kultúrnemu systému. Tento systém ako by zatiaľ kopíroval útočnou adaptívnu stratégiu človeka ako druhu. Namísto toho, aby se možnosťou prirodzeného prostredia citlivo prispôboval, asi tak, ako se živé systémy (biosféra), limitované príkonom slnečnej energie, prispôbujú abiotickému prostrediu Zeme, prírodu zbytočne konzumuje a nikdy živých systémů bezohľadne obsazuje a pustoší. Možná, že autory navrhovaná energetická a materiálová šetrnosť, pokiaľ by presáhla také do sféry konečnej osobnej spotreby (a pokiaľ by nebola mařena integratívnymi silami systému globálnej kultúry), by mohla znovu zjišit adaptívnu citlivosť té ktoré kultúry na proměny její vlastní ekologické niky.

Autory preferované ekonomické hľadisko, nabízející radikální úspory energie i materiálu a ukazující nové možnosti podnikání, je síce inspiratívny, prijateľny i hodné následování, ale je také pouze dočasné a nedostatečné radikální. *Je to jen všeobecně přijatelný první krok.* A to i proto, že přírodní materiál a energie, s nimiž je třeba lépe hospodařit, jsou již z povahy svého jazykového označení lidmi nutně vnímány nesprávně – nikoli jako jedinečné prirodzené struktúry, které v případě zničení již nikdy neobnovíme, ale jen jako tzv. přírodní zdroje.

Josef Šmajš

tých, ktorí ju vyhľadávajú pre potešenie a oddych. Neustále fascinuje svojou krásou. Stokrát sme videli to isté miesto a stále sa nám naskytajú nové pohľady, nové podoby, hrá novými farbami, ktoré vie vykúzliti len príroda. Spoločníkom potulkami prírodou a odborným sprievodcom krásami Čiech, Moravy a Sliezska môžu byť od r. 1999 jednotlivé zväzky encyklopédie chránených území České republiky.

V Agentúre ochrany prírody a krajiny ČR Praha, pobočka Brno si predšavzali podrobne zmapovať a charakterizovať chránené územia podľa vyčlenených okresov. Z plánovanej 14-dielnej encyklopédie vyšlo doteraz 9 zväzkov: Ústecko (1999), Zlínsko (2000), Liberecko (2002), Pardubicko (2002), Královéhradecko (2002), Olomoucko (2003), Jihlavsko (2002), Českobudějovicko (2003) a Ostravsko (2004). Do konca tohto roku by malo vyjsť ešte zvyšných 5: Brněnsko, Plzeňsko a Karlovarsko, Praha a Středné Čechy, Jaskyně a posledný diel s označením Kompendium – podávájuce výklad o všetkých chránených územiach v Českej republike.

Editormi tohto rozsiahleho encyklopedického diela sú Peter Mackovčín a Miroslav Sedláček, ktorí spolupracujú s rozsiahlym kolektívom autorov, pričom každý zväzok má svojho hlavného zostavovateľa. Edíciu finančne podporil Štátny fond životného prostre-

dia ČR. Ide o veľmi reprezentatívnu publikáciu spĺňajúcu nároky najnáročnejších čitateľov.

Encyklopédia chránených území ČR je aj v Európe ojedinelým dielom. Prináša opis všetkých maloplošných i veľkoplošných osobitne chránených území (národných prírodných rezervácií, národných prírodných pamiatok, prírodných rezervácií, prírodných pamiatok, národných parkov a chránených krajinných oblastí) na území Českej republiky. Každý zväzok má rovnakú štruktúru. Úvodná časť opisuje prírodné podmienky okresu, vplyv osídlenia na vývoj krajiny a históriu ochrany prírody. Nasledujúce kapitoly sú venované chráneným územiám v jednotlivých okresoch. Štruktúra týchto častí je podobná štruktúre úvodnej kapitoly. Rozsah jednotlivých zväzkov sa pohybuje od 300 do 600 strán.

Na záver by sa žiadalo dodať, že tak, ako sa českí odborníci nechali inšpirovať Atlasom krajiny Slovenskej republiky, dúfame, že nepotrva dlho a aj na Slovensku vyjdú podobné pútavé knihy o chránených územiach. Je na nás, aby sme skvosty prírody zachovali pre budúce generácie nielen na fotografiách a opísané v knihách, ale v ich jedinečnej kráse a nenahraditeľnej ekologickej, prírodnej i kultúrnej hodnote.

Tatiana Hrnčiarová

Prvé encyklopedické dielo v Európe o chránených územiach ČR

Mackovčín, P., Sedláček, M. (eds.): **Chráněná území České republiky. Svazek I – XIV.** Vydala Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a EkoCentrum Brno v nakladatelství Artdedit, Praha, 1999 – 2005.

Človek po stáročia využíva prírodné podmienky a zdroje na svoju existenciu, zároveň však pretvára, znečisťuje a ničí krajinu, ale zamýšľa sa aj nad tým, ako ju chrániť. Príroda je večnou inšpiráciou umelcov, fotografov, ale aj

